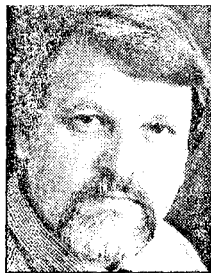

Individets rolle

Ap 16/10-96

110354

NÜRNBERG 50 ÅR ETTER: Ny ansvarliggjøring og beskyttelse av enkeltmennesket.

BERNT
HAGTVET

Professor i statsvitenskap, UiO

I dag for 50 år siden – 16. oktober 1946 – ble de 10 dødsdommene over de nazistiske krigsforbryterne fullbyrdet ved hengning i gymnastikk-salen i Justispalasset i Nürnberg. Kl. 1.14 møtte von Ribbentrop døden, kl. 2.57 ble den siste, Seyss-Inquart, skåret ned. Göring, som også fikk dødsdom, hadde tatt gift dagen før. (Før dagen var slutt, var asken til alle 11 spredt for alle vinder i en elv ikke langt fra konsentrasjonsleiren Dachau utenfor München. Forbryterne bak Holocaust ble selv etter alt å dømme kremert i en av Dachaus ovner.)

I dag, 50 år etter eksekveringen av dødsdommene, og til tross for de senere talløse brudd på den krigens folkerett som Nürnberg etablerte, er det kanskje lettere å se dommene i dette perspektiv:

Annen halvdel av 1940-tallet, mens nazistenes barbari ennå var nær erkjent, representerte Nürnberg-domstolen og to år deretter FN's Verdenserklæring om Menneskerettighetene to betydningsfulle milepæler i en langvarig to-sidig prosess i internasjonal rett og politikk. I kortversjon kan denne prosess sammenfattes i tre ledd: ansvarliggjøring og beskyttelse, samt relativisering av statenes suverenitet vis-à-vis individet.

Nürnberg representerer *ansvarliggjøringen*. Nürnberg knesatte prinsippet om at stater ikke kan kreve absolutt ordrelidighet dersom ordren strider mot internasjonale rettsregler. Og sett fra den underordnede side: Han eller hun kan ikke påberope seg straff-frihet ved å henvise til ordretvang ovenfra, om ordrene er åpenbart rettsstridige. Individet kan m.a.o. ikke søke beskyttelse bak et skjold av nasjonal suverenitet. Nürnberg gjør altså dette klas-

siske suverenitetsforsvar adskillig mer porøst.

Så følger det komplementære grep, *beskyttelsesnormeringen*, Hovedforsamlingens menneskerettighetserklæring av 10. desember 1948. Likheten med Nürnberg er slående på ett punkt: Her gis startskuddet for den prosess vi ser nærmest fullbyrdet i dag, nemlig etableringen av menneskerettighetene som et *internasjonalt* normvern omkring individet over og hinsides den enkelte statsmakt. Dersom den enkelte stat grovt, systematisk og vedvarende bryter menneskerettighetene, er det nå etablert praksis for at dette er en sak for verdenssamfunnet, in casu FN. Det nytter heller ikke her juridisk for den enkelte overgripende stat å nekte innsyn ved å henvise til nasjonal suverenitet og «indre anliggender». Sør-Afrika under apartheid og Chile under Pinochet er stikkord for denne suverenitetsrelativisering.

I folkerettens historie er dette viktige milepæler. Fra å være et rent objekt i internasjonal rett, innhегnet av den enkelte stats lover, og bli holdt ansvarlig overfor og bli beskyttet ene og alene av dem, blir enkeltmennesket gradvis mer og mer et ansvar for, noen vil si et rettssubjekt i, det internasjonale samfunn.

Det er her Nürnberg etter mitt syn representerer en noe oversett side ved denne almene tendens av ansvarliggjøring og respekt for enkeltmennesket i internasjonal politikk. Det dette dreier seg om hele tiden, er en svekkelse av grensene for den nasjonale suverenitet. Nürnberg og Paris, 1946/48, er symbolske merkestener i disse utviklingstrinn.

Midt i alle nedverdiggende taktiske overlegninger i Bosnia er det i alle fall klart at Mladic og Karadzic er blitt som middelalderens fredløse. De kan viske forbi bak sine sotete Mercedes-vinduer i Pales nære omland, men heller ikke lenger. Da ville de bli arrestert som de usle landeveisbanditter og krigsforbrytere de er. Uten Nürnberg ville selv ikke dette håpet om rettferdighet vært til stede.

Det er i alle fall noe i dagens verden.

Bernt Hagtvet